

УДК 821.161.2+94(477)](47+57)

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2025-XXIV-3>

«МУЗЕЇ» НАРОДЖЕНИХ У СРСР: ОБРАЗИ РАДЯНСЬКОГО ПОВСЯКДЕННЯ В РОМАНІ НІНИ КУР'ЯТИ «ДЗВІНКА...»

Даниленко Людмила

кандидат філологічних наук, докторантка

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ORCID ID: 0000-0002-8617-6378

Мета дослідження – схарактеризувати специфіку авторської поетики радянської повсякденності в романі Ніни Кур'яти «Дзвінка. Українка, народжена в СРСР». Задля досягнення мети описано образи побутових речей через світосприйняття персонажа-дитини та звернено увагу на висвітлення проблеми двоєдумства в радянському суспільстві. Вказано на засудження примітивності побуту як ідеологічної сутності тотального комуністичного засилля.

У дослідженні використано кілька методів: формальний, порівняльно-історичний, порівняльно-зіставний, біографічний.

Виявлено, що образи іграшок, одягу, шкільного приладдя, домашньої їжі тощо наділені ефектом документальної фотографічності та ілюструють спогади про пережите. Головні смисли в зображенні радянської повсякденності – це парадоксальність; акцентування абсурдності та невідповідності потребам людей; контрастність між ідеологічними та духовними цінностями; іронічність у розкритті «совкового» пристосуванства; підтекстові узагальнення. Протиставленню двох світів – домашньому (особистому) та суспільному (колективному) відповідають візуальні образи: натільний хрестик і жовтеньятська зірочка, церковні хоругви і червоний прапорець як символ комуністичного свята. За допомогою контекстуальної антитези увиразнено відмінності в родинному оточенні: розкіш у міській квартирі дядька-кадебіста і простота в сільському будинку сім'ї Дзвінки. Наголошено, що визначальним у художній рецепції радянської повсякденності є концепт рідної домівки, «апологетика дому». Авторське переосмислення минулого покладається на місця пам'яті, а зображення речей забезпечує музеєфікованість простору спогадів.

У романі Н. Кур'яти «Дзвінка» виявлено два художні часопростори: 1) візуальний (реконструкція подій минулого), де образи речей забезпечують ретрохроніку і відіграють роль музейних експонатів; 2) чуттєвий (рефлексія авторської пам'яті), де предмети сприймаються об'єктами критичного аналізу пережитого.

Вивчення поетики радянського повсякдення в романі Н. Кур'яти «Дзвінка» розкриває можливість подальших досліджень цієї проблеми в інших текстах художньої прози про колоніальне минуле.

Ключові слова: поетика повсякдення, радянське минуле, сучасна проза, парадокс, іронія, антитеза, образи речей.

Danylenko Liudmyla

Candidate of Philological Sciences, Doctoral Student

V. N. Karazin Kharkiv National University

“MUSEUMS” OF THOSE BORN IN THE USSR: IMAGES OF SOVIET EVERYDAY LIFE IN NINA KURYATA'S NOVEL “DZVINKA...”

The purpose of this study is to characterize the specifics of the author's poetics of Soviet everyday life in Nina Kuriata's novel “Dzvinka. A Ukrainian Born in the USSR”. To achieve this goal, the author describes the images of everyday things through the worldview of the child character and draws attention to the problem of doublethink in Soviet society. The author condemns the primitiveness of everyday life as the ideological essence of total communist domination.

The study uses several methods: formal, comparative-historical, comparative-comparative, and biographical.

It has been found that the images of toys, clothes, school supplies, homemade food, etc. have the effect of documentary photography and illustrate memories of the experience. The main meanings in the depiction of Soviet everyday life are paradoxical; emphasizing the absurdity and inconsistency with people's needs; contrast between ideological and spiritual values; irony in revealing the “Soviet” adaptability; subtextual generalizations. The contrast between the two worlds – the domestic (personal) and the public (collective) – is represented by visual images: a cross and an October Revolutionary star, church banners and a red flag as a symbol of a communist holiday. Contextual antithesis is used to emphasize the differences in the family environment: luxury in the city apartment of the KGB uncle and simplicity in the rural house of the Dzvinka family.

It is emphasized that the concept of home, the “apologetics of home”, is crucial in the artistic reception of Soviet everyday life. The author's reinterpretation of the past relies on places of memory, and the image of things ensures the museumization of the space of memories.

Nina Kuryata's novel reveals two artistic time-spaces: 1) visual (reconstruction of past events), where images of things provide retrochronicles and play the role of museum exhibits; 2) sensual (reflection of the author's memory), where objects are perceived as objects of critical analysis of the experience.

The study of the poetics of Soviet everyday life in Nina Kuriata's novel opens up the possibility of further research into this problem in other texts of fiction about the colonial past.

Key words: *poetics of everyday life, Soviet past, contemporary prose, paradox, irony, antithesis, images of things.*

Вступ. У художньому тексті світ відтворюється образами, важливими для авторських світоглядних переконань і естетичних уподобань. Це можуть бути люди, природа, приміщення, території, почуття, події, предмети. Окремо слід виділити *речі повсякдення*. Змальовуючи певний об'єкт людської буденності, письменник дбає про деталізацію епізодів, візуалізацію простору, розвиток характерів, втілює важливі сенси. Один із таких сенсів – «розгерматизація» пам'яті, враженої колоніальним, зокрема радянським, впливом. Цей художній процес добре проглядається в постколоніальному контексті сучасної української романістики.

Для осягнення вказаної проблеми важливо торкнутися теорій про феномен повсякдення. Чимало його аспектів розглянуто у філософських та історіографічних працях Ф. Броделя, Н. Гогохії, Н. Дуди, О. Коляструк, О. Удода, М. Маффесолі, А. Шюца і Т. Лукмана. Відповідні напрацювання здійснили літературознавці Л. Демська-Будзуляк, Л. Лангбауер, Я. Поліщук, М. Попеску, Л. Тарнашинська та інші.

Зосередившись на художній картині минулого в романі Н. Кур'яти «Дзвінка. Українка, народжена в СРСР», ставимо **за мету** виявити авторські ідеї поетизації радянського повсякдення. Для цього аналізуємо образи речей через сприйняття персонажа-дитини, пояснюємо художню концепцію викриття примітивності життя звичайних громадян в СРСР.

Методи та методики дослідження. У дослідженні використано кілька методів, які забезпечують цілісний аналіз визначної проблеми. Естетика художнього тексту роману потребувала формального методу, а осмислення специфіки минулого, в якому розгортаються події, – порівняльно-історичного. Сутнісним у розробленні аспектів дослідження є порівняльно-зіставний метод, бо якраз він забезпечив виявлення парних опозицій тоталітарного світу. Оскільки книга має автобіографічну основу, то важливо керуватися також біографічним методом.

Результати та дискусії. *Повсякдення як пізнання життя.* Повсякдення належить до «структур донаукової дійсності» і є справжнім виявом людської життєздатності та чесним віддзеркаленням суспільства. А. Шюц і Т. Лукман у книзі «Структури життєсвіту» називають повсякдення «регіоном дійсності», в «який людина може втручатися і який вона здатна змінювати завдяки тому, що вона діє в ньому через своє тіло» [24, с. 17]. Автори наголошують, що «саме життєсвіт повсякденності є передусім дійсністю людини» [24, с. 17], найзрозумілішим і найдоступнішим середовищем. Повсякденність не одноманітна у своїй природі, хоча й охоплює, здавалося б, лише приземлені простори буття. Як поняття наукове, на думку О. Колястрок, вона «означає складний, різноманітний у проявах світ життєвої реальності» [14, с. 12]. У стосунках спільноти формуються цілі «пласти повсякденності», що, «виступають обов'язковими елементами колективної самоідентифікації», – зауважила Н. Дуда [9, с. 45].

Повсякденність наповнюють різноманітні візуальні й чуттєві елементи, які потрібно вивчати, щоб зрозуміти всю цілісність явища. На чільне місце такого пізнання Л. Лангбауер ставить культуру: «Повсякдення, – пише він, – це не стільки прерогатива певної соціальної позиції чи класу, скільки культура, яка їх плекає, клей, що скріплює їх до купи» [26, с. 96–97]. Культура повсякдення відтворена в обстановці, предметах, звичайних перипетіях життя. Усе це суголосне зі специфікою економічних і політичних чинників. Із часової відстані образи повсякдення сприймаються експонатами музею і «просяться», щоб їх перепрочитали. Пізнання тих експонатів дає достовірне уявлення про досвід суспільства минулого та пояснює здобутки і втрати суспільства сучасного.

Новітні потрясіння в Україні (Революція Гідності 2014 р. та війна з росією, що почалася того ж року і продовжується понад десятиліття) нашоухують на переосмислення травм радянського часу, які перейшли у спадок поколінню незалежності. Серед найпомітніших – умови життя громадян й ідеологія людини-«совка». Дослідниця радянської повсякденності О. Колястрок описує «схеми» конструювань реальності, в якій перебувало суспільство. Ці «схеми» «відображають необхідність повторюваних зв'язків між предметами, процесами і явищами», а також «специфікою людини», її «психологічними передумовами поведінки» [13 с. 189].

Людська пам'ять, що тримається на психології, моралі, культурі, стала джерелом охолодження побуту радянської людини в сучасному романі. Мистецький підхід передбачає чуттєве увиразнення того, як громадяни найбільшої тоталітарної держави облаштовували своє існування; як формувалися комплекси споживацтва, терплячості та двоєдумства в одних і загострена потреба гідності в інших. За змістовим обширом текстів сучасної української літератури про радянське минуле можна виділити кілька підтем-наративів. Л. Демська-Будзуляк згрупувала їх так: конструювання «радянської людини», соціокультурні практики інтелігенції, виробничий побут, практики виховання, комерційні практики, формування соціальної культури і поведінки, естетика споживання [7, с. 39]. Цей перелік можна розширювати чи уточнювати, оскільки теми та ідеї художніх текстів продовжують розвиватися і відгукуватися на різні виклики пам'яті.

Образ повсякдення творить ідейно-естетичну реальність художнього тексту, виявляє цінності, пов'язані з буттям людини (родиною, домом, соціумом). «Апологетика дому» – так визначає один із головних смислів поетизації радянської буденності Л. Тарнашинська [19, с. 173]. Увага на образі дому в картині деформованих цінностей і двоєдумства дає можливість розпізнати сутність і наслідки протистояння: українець – гомосовєтікус. Специфіка суспільства, що проживало щільну закомплексованість споживацтвом і творило культ речей, стала об'єктом постпам'яті.

Для освоєння радянського повсякдення, як й інших форм суспільного минулого, в гуманітарних наукових колах активно задіяний *меморіастичний підхід*. Дослідження образів матеріального світу покладається на поняття «місць пам'яті» (П. Нора, А. Ассман, Д. Вінтер, А. Киридон), оскільки локуси і топоси цікаві саме їх наповненням, об'єктами, які оживлюють минуле. Повсякдення насамперед пов'язане з інтимними місцями, «сімейною історією» [1, с. 320], так званім першоджерелом соціального становлення людини. Зміст і смисли «місць пам'яті», вказує А. Киридон, становлять «люди, події, предмети, будівлі, традиції, легенди, географічні точки, які оточені особливою символічною аурую» [12, с. 151]. Важливо те, що збереження пам'ятних місць неможливе без груп людей, які не лише «успадкоковують попередні значення», а й «додають нові значення» [29, с. 61]. У художній нарації такі «значення» цікаві смисловою динамікою і переконливою ілюстративністю. Як знаки-символи вони відсвічують досвід поколінь, набувають ефекту меморіальності.

У пізнанні повсякдення минулого добре помітні процеси «*музеєфікації*» – «перетворення елементів дійсності на музейні експонати» [3, с. 7]. Речі повсякдення спочатку перебувають у площині інтимності, забезпечують споживчі інтереси, вбирають ауру особистого життя, а згодом стають об'єктом спогадів, наочним доказом пережитого, емоційним тригером на минуле, а отже, «облаштовують» «музей». А. Ассман із приводу «музею» писала: «Предмети, що втратили свій контекст, стають схожими на предмети мистецтва, що від самого початку в ході створення вільні від функціональності й контексту. Цій повільній естетизації предметів у музеї відповідає повзуча ауратизація залишків у місцях спогадів» [1, с. 366].

Завдяки «музеєфікації» культурна пам'ять спирається на предметність і важливі докази, а минуле вивчається до дрібниць, достеменно переосмислюється. Дослідниця постколоніальної літератури М. Попеску, описуючи образи минулого в романі хорвацької авторки Д. Угрешич «Музей беззаперечної капітуляції», звернула увагу на побутові реліквії (фотознімки в сімейному альбомі) як складники меморіального простору. Система пам'яті в «музеї...» Д. Угрешич, вказує М. Попеску, «базується на чомусь, що вже існує, що потребує розшифрування, і водночас базується на активному процесі формування, перемодельовання та написання наново» [28, с. 354]. Естетизація предметів повсякдення минулого окреслена багатим матеріалом для спогадів. Кожне явище буденного життя, проявляючись у мистецтві, здатне увиразнити й прекрасні, й потворні риси. Поєднуючись в одному контексті, гармонійні та несумісні образи вступають у розвиток колізій, беруть участь у формуванні ідеї.

Пам'ять про радянське повсякдення виносить суперечливі версії пережитого, охоплені станом ностальгії чи антиностальгії. «Від вибору власної форми ностальгічних настроїв залежить, чи прощання з минулим супроводжуватиметься легко-іронічною меланхолією, чи отруйним песимізмом і депресією, чи буде наповнене гучною риторикою родом із минулого, яка в новій добі втрачає первісні смисли й підлягає ресемантизації», – пише Я. Поліщук [18, с. 125]. Радянська ностальгія «активніше залучає приватні спогади» [18, с. 127], її складником є журба за речовизмом – сакраментальною цінністю «совка».

Ностальгію за спадком СРСР активізують психічні реакції, зокрема «прив'язаність» до певних традицій. К. Ваннер пояснює: «Прив'язаності, засновані на культурних (загально-визнаних) сімейних, професійних та ідеологічних підставах, становлять залишкові аспекти радянської культури, які людям важко відкинути...» [4, с. 57]. Такий стан може існувати занадто довго. С. Дракуліч, яка пережила югославський досвід комунізму, підмітила: «... Людські особистості, сформовані комуністичними режимами, в яких вони живуть, змінюються повільніше. Їхні характери так глибоко увібрали певний набір цінностей, спосіб мислення та сприйняття світу, що відхід від цього трибу існування триватиме дуже довго» [8, с. 22]. У постколоніальному суспільстві такі умови формують токсичну ностальгію. Почуття, підпорядковані маніпулятивним впливам на психіку та на реакції пам'яті, дуже небезпечні.

Матеріальний світ у сучасній прозі про радянське минуле специфічний, адже специфічний і сам час-прототип. Повсякдення в СРСР цілеспрямовано підпорядковувалося державі, було контрольованим і прогнозованим. У ньому були закладені зручні ресурси для уніфікації «совка».

Зацікавившись «археологією комунізму», німецький філософ К. Шльогель надав увагу якраз побуту «совка» і вказав на смислові маркери: «Предмети, речі, об'єкти зберігають автентичність. Їх можна читати й дешифрувати. У них вписаний час, що їх витворив» [23, с. 55]. Такі предмети «археології» не лише передають інформацію про минуле, а й викликають рефлексії на те минуле, задіюють мислення, почуття, емоції. Зміст речей і ставлення до них людей у різних умовах життя і в різному часовому вимірі не є константними. Один і той самий предмет, не змінюючи свого фактичного вигляду, може набувати відмінних характеристик, навіть таких, що суперечать одна одній. Одяг, меблі, посуд, іграшки, сувеніри, предмети гігієни, проступаючи образами в романі, додають потрібних інтонацій художній обстановці й персонажам. Автори втілюють своє сприйняття минулого і розкривають ці враження для інших. Щодо текстів української сучасної прози Т. Гребенюк указує: «...Попри те, що протагоністи цих творів іноді відчували в описуваних ландшафтах та інтер'єрах і позитивні емоції, загальна атмосфера радянських часів подається як задушлива, нищівна, як така, в якій неможливе відкриття інших, позитивних можливостей розвитку» [6, с. 41]. Очевидно, що новітня українська проза про радянське минуле переконливо антиностальгічна.

Сучасні художні тексти про радянський час насичені образами повсякдення. Змалювання речей потрібне авторам для створення атмосфери, характеристики соціуму і конкретного персонажа, деталізації навоколишнього світу. Це притаманно книгам «Клітка для вивільги» (2014) В. Даниленка; «Баборня» (2016) М. Лаюка; «Вбивство п'яної піонерки» (2017) Сергія Оксеника; «Троща» (2017) В. Шкляра; «Клавка» (2019), «Юра» (2020), «Лара» (2022) М. Гримич; «Імперія Корського» (2020) А. Павловського. Домашня обстановка – це простір пам'яті, знаки якого можуть відігравати вирішальну роль у розвитку сюжету (романи В. Амеліної «Дім для Дома» (2023), Бориса Крамера «Зламани сходи» (2019)). Увага на образах предметів побуту достеменно розкриває проблеми «застійного» періоду – дефіцит, фарцування, блат, черги. Ці специфічні явища стали предметом пригодницьких колізій. Так, в автобіографічній книзі оповідань «Груші в тісті» (2010) Ю. Винничук оригінально відтворив свій досвід фарцівника в радянському Львові. Елла Леус у романі про радянський китобійний промисел «З півдня на південь» (2018) описала споживчий «бізнес» моряків та феномен торгівлі імпортом в Одесі. Сергій Батурич у романі «Шиз-ґара» (2016) розповів про свої юнацькі митарства-придибенції з «діставання» модного одягу та харчів у Києві. Цікавими смислами наповнене повсякдення в автобіографічних

текстах, створених на основі дитячих спогадів («З роси, з води і з калабані» (2012) І. Карпи, «Жизня» (2019) О. Сенцова, «Союз радянських речей» (2020) П. Яценка).

Специфіка жанру як пошук інтерпретації досвіду минулого. У книзі «Дзвінка. Українка, народжена в СРСР» (2023) образи речей активно задіяні в сюжеті, часовій динаміці, в деталізації обставин приватного життя та в поясненні соціальних стосунків. Роман автобіографічний. У ньому охоплено хроніку життя героїні від дитячих літ 1980-ті рр. до конкретної дати – 23 лютого 2022 року, передодня повномасштабного вторгнення росії в Україну. Достовірність художньої історії спирається на факти про повсякдення звичайної родини з Одещини, на спогади про прожите, на те, що зачіпає нині.

Н. Кур'ята народилася 1978 р. в селі Зеленогірськ Одеської області. За освітою вона біолог та журналістка. У період 2011–2019 рр. працювала кореспонденткою в українській службі BBC News. Видала дві книги віршів. З 2024 р. вона членкиня Українського ПЕНу. Зараз Н. Кур'ята працює в Британії, де висвітлює події війни в Україні. «Дзвінка» – перший роман письменниці. У 2023 р. твір потрапив до довгого списку конкурсу «Книга Року BBC».

Констатація реального в романі потребувала публіцистичності та документальності. Літературний критик Т. Петренко назвала «Дзвінку» «повільним документальним романом», який «на перше місце ставить не сюжет, а епоху» [17]. «...Основна частина цієї книжки все ж мемуарна. Це ретельний щоденник кліматичних змін епохи...», – аргументує вона [17]. Суголосна тут і думка А. Левкової: «...Текст, попри романний жанр, написаний радше публіцистично, хоч і має героїв та персонажів» [21]. Сама авторка хоч і підтверджує автобіографічність твору, але все ж наполягає на його художності, а не документальності. Обраний жанр вона визначає як «автофікшн», оскільки «там є вигадані персонажі, там є синтетичні персонажі» [22]. Дискусія Н. Кур'яти з критиками щодо жанрової специфіки книги «Дзвінка» зрозуміла, бо позначає реалії сучасного мистецтва, в яких розвивається проза.

Усе частіше письменники звертаються до маловідомих фактів минулого, до архівів, історій своїх родин та історії покоління. У літературу активно входить документальний роман. Потребу такого жанру пояснила О. Забужко: «Стає соромно писати в дусі якогось класичного роману. Навіщо щось вигадувати, коли скільки незафіксованого того, що трапилось реально» [10]. Важливу роль тут відіграє «історія, написана за матеріалами дитячих спогадів» [10]. Про особливість відтворення свого дитинства в художніх текстах пише й І. Карпа: «Підморгни собі шестирічному, скривить смішну пику, листа напишіть, урешті-решт. Побачите, як раптом попре бозна-звідки взята енергія... Давно ж казала, що справжні людські історії значно цікавіші за будь-що, висмоктане з пальця...» [11, с. 204]. Напевно, «пам'ять дитинства» Н. Кур'яти так само потребувала проговорення важливих деталей, створення бази для достовірної реконструкції минулого. Тож не дивно, що роман «Дзвінка» пройнятий новими тенденціями в літературі, а праця письменниці як «польового історика» [10] розширила поле художньої документалістики.

Ретроповсякдення і люди в романі «Дзвінка». Н. Кур'ята відверто вказує на не/привабливе в минулому, не приховує причетності свого покоління до формування «совкового» буття, пише про не/готовість радянської людини прилаштовуватися до колоніальних умов і жити з роздвоєними цінностями. Такі наміри зобразити радянське минуле покликані не лише пам'ятанням, а й переосмисленням досвіду, що проліг крізь роки. Адже пам'ять, як підмітила Е. Галас, «полягає в рефлексивному зверненні до традиції» і «не пов'язана лише з минулим» [25, с. 312]. Вона, безсумнівно, пов'язана і з теперішнім – умовами, що впливають на свідомість, особистими і соціальними перетвореннями. Цю специфіку пам'яті детально проаналізувала А. Киридон: «Людська пам'ять влаштована подібно до

гіпертексту: вона нелінійна, фрагментарна і довільна у виборі маршрутів спогадів; вона релятивує час, змушуючи його розшаровуватися, кружляти і розгалужуватися; до того ж образи, звуки, запахи, смисли та інші елементи її неосяжного вмісту пов'язані між собою системою гіперпосилань – «асоціацій» [12, с. 8]. Те, що пам'ять письменниці Н. Кур'яти вибрала «маршрут» у радянське минуле, а саме в дитячі роки при «совку», пояснюється загостреним сприйняттям наслідків колоніалізму. Авторка говорить, що прагнула «фіксувати все, як це з нами відбувалося, як ми опинилися в цій точці» [22]. Спогади – «ланцюг пам'яті», який «затребує й потребує смислових кодів, розміщених у найрізноманітніших площинах координат, відповідно до наших очікувань, потоків інформації, переживань...» [12, с. 8]. У художньому тексті спогади письменниці не є індивідуальними, адже образи і смисли минулого, трансльовані в певний момент, накладаються на досвід колективний.

Специфіка зображення дійсності в книзі Н. Кур'яти полягає у відтворенні довкілля з погляду чемної терплячої дівчинки, яка виховується в паралельних бінарних світах. Сприйняття Дзвінки пояснено ніби збоку, з місця ретрансляції обміркованих узагальнень. У такий спосіб мовчання дорослої людини вигідно перекривається зізнанням дитини.

У дитячому повсякденні опорою сприйняття світу передусім є іграшки. Вони орієнтують на справжність почуттів та виразність уявлень. Автори, які пишуть про своє комуністичне дитинство, надають особливої ваги образам забавок як зв'язку з минулим. У взаєминах із такими речами вони змальовують тактильні відчуття, візуальні сприйняття, яскраві емоції. У книзі С. Дракуліч «Як ми пережили комунізм і навіть сміялися» це імпортна лялька «у білій шовково-батистовій сукні з вишитими крихітними червоними трояндочками», яка «відрізнялася від усього», що дитина «будь-коли бачила» [8, с. 78]. Оригінально передає дитячі уявлення про ляльки І. Карпа в повісті «З роси, з води і з калабані»: «Мені потрібен був ВІН – Німецький Пупсик. ... От тільки у мене було щось пластмасове й тверде, що називалося „Кукла Валік“...» [11, с. 32]. Обидві авторки вдало відтворили дитяче буття, забезпечене комуністичною «опікою», що формувала колоніальні комплекси – терплячість, пристосування до рутинності.

Н. Кур'ята орієнтується на такі самі аспекти в житті радянської дитини: «З іграшками в Дзвінки було негусто: в картонному ящику лежали кубики, пластмасовий конструктор, лялька-неваляшка і вовчок. Було кілька ляльок, але ними Дзвінка чомусь не гралася» [15, с. 56]. У переліку іграшок (традиційного набору для «розвитку» радянських дітей) виакцентовані слова з негативним смислом («негусто», «не гралася»), що характеризують стосунки дівчинки зі своїми речами. Емоційність деталей подано в антитезі (мрія/реальність), і це остаточно зруйнує фальшиві твердження про «щасливе дитинство»: «Був ще коричневий ведмідь, про якого Дзвінка все мріяла, щоб він був м'який, обнімала його щосили, але він був такий твердий, що боляче тиснув їй на ребра» [15, с. 56]. Домінування опозиційних вражень посилює увагу на присутності головних персонажів – дівчинки та іграшкового ведмедика, а дотикова чуттєвість інформує про жаль і гнів. Авторка створила особливі умови для переживань – дитина відчуває фізичну некомфортність в особистому, домашньому просторі. Зафіксоване враження стає відбитком спогаду, який виявляє реальний стан, наштовхує на критичність і самовизначення людини, причетної до СРСР.

Іронічні смисли трансльовано через уяву кмітливої дитини, але витонченість насмішок повністю розкрито лише в принциповому мисленні досвідченої нараторки. Тому зміст має деякі приховані сенси. Це працює так: характеристика на перший погляд привабливих речей супроводжується критичними зауваженнями, і те, що хвалять, насправді виявляється нікчемним. Наприклад, задоволення дитини, що асоціюються з престижним

у радянському кухарстві салатом «Олів'є», пов'язані не так зі смаком, як із чеканням приїзду мами (дівчинка живе з бабусею в селі, а мама в місті). Уточнення, що та страва готується один раз у рік, тільки на комуністичне свято «Сідьме ноября», «якщо мама привезе з Одеси майонез», [15, с. 65] виакцентовує невідповідності справжнього щастя і гнітючої дійсності. Так само художні механізми діють у зображенні шкільної уніформи, а саме фартушка, який дівчатка мали одягати поверх темної шерстяної сукні: «А ще мама обшиває білого фартушка таким дефіцитним білим кружевом, яке вона везла з самої Одеси» [15, с. 58]. Фактичний образ, розвиваючись відповідно до авторського задуму, правдиво пояснює спосіб життя радянських людей, коли радість піддавалася сумніву. Категоричніша письменниця в зображенні шкільної сукні – найбільш безтолковому предметі одягу радянської дівчинки. Дитячу безпосередність і слухняність тут зіставлено з прикрістю: «З інших обнов у Дзвінки – коричнева шкільна форма. Вона дуже кусюча, але все одно гарна. Особливо якщо до неї пришити комірцець і манжети» [15, с. 58]. Важливий посил на дитячій довірі до оточення, яке насправді пропонує лише надмірну скромність і невибагливість.

Деякі речі-символи в романі пов'язані з масовими комуністичними святкуваннями. Наприклад: на параді поряд із червоними прапорами та плакатами, що несуть дорослі, – маленькі прапорці в руках дітей. «Є й у Дзвінки «флажок». Червоний на дерев'яній ручці. На ньому великими літерами написано ССРСР» [15, с. 65]. Для дівчинки це поки не зрозумілі знаки, але її свідомість має прийняти навколишнє буття. Авторка констатує потужність процесу прилаштування, вказує на ідеологічні речі, що націлені на приваблювання дітей. Серед таких – нагрудний значок-зірка для школярів, які починають свій шлях у лавах організації «жовтенят». «Там намальований Ленін, коли він ще називався Володя Ульянов. Такий гарний, кучерявий, наче золотом намальований» [15, с. 66]. У фактичному описі дитячого значка зчитуються подвійні смисли. Завуальовані компліментарні епітети та захоплення з позиції дитини мають ризик викликати підступні ностальгічні реакції на радянське. Для порівняння варто навести опис ідеологічного значка І. Карпою: «У всіх... був навіки викарбуваний – ні, не в серці, а на зірочці металевій, з золотком зі зворотного боку, – володя-ульянов, кучерява бестія, що розбила синє горня й не зізналася» [11, с. 65]. Якщо в І. Карпи знецінення ідола відверте, карикатурно-анекдотичне, а образлива насмішка зрозуміла одразу, то в Н. Кур'яті іронія наче притримана, а головні смисли запропоновані для вгадування їх із контексту. Важливу смислову роль тут відіграє чітка контрастна форма: жовтенятській «зірочці» протиставлено натільний хрестик, який Дзвінка отримала під час хрещення в церкві. «Зірочка» має демонструватися публічно, а хрестик «лежить вдома у такій спеціальній шкатулочці» і «бабуся сказала, що зараз краще у школу його не надівати» [15, с. 93]. Завдяки контекстуальній антитезі показано, як в умовах стагнації духовного життя зміщуються людські цінності. Якраз у такий спосіб Н. Кур'яті вдається досягти задуманого – засудити радянську політику виховання дітей «у дусі ленінізму».

Вступаючи в розвиток сюжетів, образи буденності пояснюють важливі обставини часу і стають благодатним матеріалом для «дешифрування». Авторка дає багато пояснень щодо стосунків радянської людини з предметами побуту (придбання, користування, зберігання). Це забезпечує достеменну характеристику суспільства, його соціальних рівнів. Промовиста картина перебування Дзвінки у квартирі дядька-кадебіста в Одесі. Фактографічні деталі в дитячих спостереженнях набувають якісних сутностей. Меблева шафа-«стінка», м'який килим, шкіряний диван і крісла, піаніно, німецька порцеляна і чеський кришталь – знаки, що вказують на специфічність власників, привілейовану категорію людей. Ці образи не статичні, вони розвиваються в епізоді «екскурсії» квартирою, яку проводить

Дзвінчина сестра Лера. Матеріально задоволена номенклатурна дитина обізнана в особливостях придбання речей, які недоступні більшості. Головне пояснення цьому – *«Папа работает в кГБ»* [15, с. 159].

Для увиразнення ролі побутових образів у родині кадебіста Н. Кур'ята зважає на деталі, вихоплює саме те, що емоційно сприймає уява маленької героїні: блиск, приємні відтінки, красиві візерунки, вигадливі принти: *«На кремовій мережевій скатертині стояв тонкий порцеляновий посуд перламутрово-білого кольору, розписаний золотом. Золоті візерунки на краях тарілок створювали рамку для сцен, на якій були зображені якісь дівчата в туніках чи хітонах»* [15, с. 151]. Естетизація побутової обстановки втілює психологічні реакції зачарування дитини, яка чи не вперше спостерігає щось подібне. Авторських коментарів тут обмаль. Уся увага зацентована на візуалізації образів з позиції щирої дівчинки.

Письменниця створила повноцінний натюрморт обіднього пригостання в домі особливої радянської касті, зосередившись на дефіцитних продуктах. Художній хід – перелічення страв на столі донькою господарів (як алюзія до епізоду царської трапези в радянській комедії «Іван Васильович змінює професію»): *«...Вот это балык мясной, это – рыбный. Это – пасторма, а это – красная рыба. А вон те бутерброды – это с красной и черной икрой»* [15, с. 152]. Емоційного контрасту такій презентації їстівних експонатів додають Дзвінчині думки-зіставлення: *«Коли у них було сімейне свято, бабуся завжди робила голубці, вінегрет, бігус, картоплю з куркою, якщо пощастить вхопити на базарі гарний шматок м'яса, – то ще й котлети»* [15, с. 151–152]. У підтексті антитези вгадується дитяча безпосередність і цінності родинного затишку, а отже, абсолютна відсутність заздрощів до чужого вишуканого побуту. Визначальним тут є концепт рідної домівки, «апологетика дому». Н. Кур'ята пов'язує його з формуванням суперечливих світів у спільному життєвому просторі: дім Дзвінки – осередок добра і чесності; дім її сестри Лери – місце зверхності та підступності. Обстановка в закритому просторі родини, в «сімейному місці» [1, с. 320] – безапеляційна влучна характеристика суспільства.

Вдало зіставлено образи особистих речей Дзвінки та її однокласниці Віолетти, доньки радянського військового, що служив за кордоном. Віолетта *«вся якась така інакша, з різнокольоровими гумками у волоссі, в рожевій пухнастій кофточці, яких ніколи не продавали в магазині «Детский мир», у білих зі сріблястими смужечками кросівках»* [15, с. 163]. Доповнюють образ *«пенал з наклейкою у вигляді якогось мультяшного слоненяти»* і *«желейні ведмедики»* [15, с. 164]. У контексті яскравих вражень про нову однокласницю вимальовуються простота і сумна невибагливість Дзвінки: вдома, під час її захопливої розповіді про те, *«як красиво вдягнута Віолетта»*, бабуся *«розпускала стару кофту, щоб потім попрасти і вирівняти нитки і сплести Дзвінці гачком берета»* [15, с. 164]. Контрастність смислів, доречно вжита тут, – один із найважливіших художніх засобів, які вдаються Н. Кур'яті для зображення радянського повсякдення.

У романі «Дзвінка...» присутні два часопростори: той, який можна побачити, і той, який можна відчутти. Візуальний часопростір – реконструкція подій минулого на відстані десятиліть. Тут образи речей забезпечують ретрохроніку і відіграють роль музейних експонатів. Чуттєвий часопростір – рефлексія авторської пам'яті, коли предмети повсякдення сприймаються об'єктами переосмислень пережитого. Це простір самокритики і самовизначення народжених у СРСР.

Створюючи художнє тло повсякдення, де зав'язуються конфлікти, Н. Кур'ята добирає образи на свій смак, відповідно до задуму надає ваги тим чи іншим речам, виакцентовує найважливіші риси та подробиці. Обстановку, в якій діють персонажі, авторка

заряджає емоціями, забезпечує музеєфікованість індивідуального й колективного простору минулого.

Засудження і висміювання недолугості «совка» у творі покладено на сприйняття світу відвертої дитини. Виразності ідеї додають зорові та чуттєві деталі, зіставлення контрастних явищ, іронія. Певну роль відіграє парадоксальність: те, що здавалося дорогим серцю, насправді має руйнівні смисли. «Дешифрування» матеріального світу в романі виявляє життя радянської людини з позиції осуду. Закладені ідеї приводять до думки: «екскурсія музеєм» радянського повсякдення корисна, коли є доказом тоталітарної дійсності, а не пробудженням ностальгічних зітхань. Якщо автор демонструє знаки минулого, то має відповідати за свої судження, а особливо за вплив на реципієнта. В образах повсякдення, які демонструє Н. Кур'ята, прочитуються примітивність і безликість суспільства, його соціальна нерівномірність, нівелювання людської гідності на тлі економічної і політичної кризи – усе те, що викликає почуття відрази до радянщини.

Роман Н. Кур'яти якісно доповнює бібліотеку сучасної прози про постколоніальну (радянську) пам'ять. Для багатьох письменників це змога переосмислити гіркі парадокси минулого і виявити проблеми руйнівного ідейного «спадку» СРСР у сучасному світі. Для переконливості задумів автори представляють долю звичайної людини та умови її життя. Важливу роль тут відіграє образ повсякденності. У кожному творі вона цікава оригінальними концепціями та жанрово-стильовими підходами, тож потребує подальших літературознавчих розвідок.

Література:

1. Ассман А. Простори спогаду: Форми та трансформації культурної пам'яті / пер. з нім. К. Дмитренко, Л. Доронічева, О. Юдін. Київ : Ніка-Центр, 2014. 440 с.
2. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм XV–XVII ст. : в 3 т. Київ : Основи, 1995. Т. 1. Структури повсякденності: можливе і неможливе. 543 с.
3. Буцька К. Музеєфікація повсякдення: побут як простір пам'яті про епоху, що пішла. *Сучасні літературознавчі студії*. 2021. № 18. С. 6–12. URL: <https://doi.org/10.32589/2411-3883.18.2021.246709> (дата звернення: 23.01.2025).
4. Ваннер К. Тягар мрій: Історія та ідентичність у пострадянській Україні / пер. з англ. Юлії Буйських. Київ : Дух і літера, 2023. 316 с.
5. Гогохія Н. Якісні методи дослідження у вивченні радянської повсякденності 1920–30-х рр. *Вісник Луганського національного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка*. 2007. № 23. С. 109–114.
6. Гребенюк Т. Спільний біль, війна й ідентичність: національна специфіка українського літературного метамодернізму. Від пост- до метамодернізму: зміна культурної парадигми сучасності. *Сучасні літературознавчі студії*. 2023. № 20. С. 30–58. URL: <https://doi.org/10.32589/2411-3883.20.2023.293539> (дата звернення: 23.01.2025).
7. Демська-Будзуляк Л. Літературна репрезентація страху у дискурсі повсякденності радянської України 1930-х років (на прикладі роману «Страх» Олени Звичайної). *Сучасні літературознавчі студії*. 2021. № 18. С. 37–43. URL: <https://doi.org/10.32589/2411-3883.18.2021.246823> (дата звернення: 23.01.2025).
8. Дракуліч С. Як ми пережили комунізм і навіть сміялися / пер. з англійської Р. Свято. Київ : Yakaboo Publishing, 2019. 208 с.
9. Дуда Н. Трансформація побутової культури в радянській повсякденності. *Історія радянської повсякденності* : на перехресті джерел: матеріали Всеукраїнського науково-теоретичного семінару. 14-15 травня 2015 р., м. Вінниця / відп. ред. : О.А. Коляструк. Вінниця, 2015. С. 40–46.
10. Забужко О.С. «Вартові руїни» : місто дитинства і механіка письма. *Суспільне. Культура*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=6lYqIFqjAfo&t=3883s> (дата звернення: 25.01.2025).
11. Карпа І. З роси, з води і з калабані. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. 320 с.

12. Киридон А. Гетеротопії пам'яті: Теоретико-методологічні проблеми студій пам'яті. Київ : Ніка-Центр, 2016. 320 с.
13. Коляструк О. Повсякденність як об'єкт історичного дослідження: окремі методологічні зауваження. *Література та культура Полісся*. 2009. № 52. С. 187–195.
14. Коляструк О. Повсякденне життя інтелігенції УРСР у 1920-ті рр. сучасний теоретико-методологічний та історіографічно-джерелознавчий дискурс : дис. ... докт. іст. наук : 07.00. 06. Київ, 2010. 386 с.
15. Кур'ята Н. Дзвінка. Українка, народжена в СРСР. Київ : Лабораторія, 2023. 376 с.
16. Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять / пер. з фр. А. Рєпи. Київ : ТОВ Видавництво «КЛІО», 2014. 272 с.
17. Петренко Т. Ревізія радянського спадку: роман Ніни Кур'яти «Дзвінка. Українка, народжена в СРСР». *Читомо*. URL: <https://chytomo.com/reviziia-radianskoho-spadku-roman-niny-kur-iaty-dzvinka-ukrainka-narodzheni-v-srsr/> (дата звернення: 30.11.2025).
18. Поліщук Я. Пошуки Східної Європи: тіні минулого, міражі майбутнього. Чернівці : Книги – XXI, 2020. 192 с.
19. Тарнашинська Л. Феномен повсякдення в структурі буденної свідомості героїв Валерія Шевчука: філософсько-літературознавчий аспект. *Волинь–Житомирщина*. 2010. № 20. С. 158–175.
20. Удод О. Історія повсякденності як методологічна проблема (про актуальність історії повсякденності). *Сумський історичний портал*. URL: <https://history.sumy.ua/theoryofhistory/226> (дата звернення: 23. 03.2025).
21. «Це книжка про ідентичність і шлях» – Анастасія Левкова про роман «Дзвінка. Українка, народжена в СРСР». *Лабораторія*. URL: <https://laboratoria.pro/blog/tse-knyzhka-pro-identychnist-i-shlyah-anastasiya-levkova-pro-roman-dzvinka-ukrainka-narodzheni-v-srsr> (дата звернення: 02.02.2025).
22. Чиркова Л. Героїня є дзеркалом суспільства: Ніна Кур'ята розповіла про роман «Дзвінка». *Суспільне. Культура*. URL: <https://suspilne.media/culture/622075-geroina-e-dzerkalom-suspilstva-nina-kurata-rozpovila-pro-roman-dzvinka/> (дата звернення: 23.01.2025).
23. Шльогель К. Археологія комунізму, або Росія у XX столітті. Реконструкція картини. / пер. з нім. І. Витрикуш. Київ : Дух і літера, 2018. 120 с.
24. Шюц А., Лукман Т. Структури життєсвіту / пер. з нім. та післямова В. Кебуладзе. Київ : Український Центр духовної культури, 2004. 560 с.
25. Hałas E. Time and memory: a cultural perspective. *Trames*. № 14. P. 307–322. URL: <https://doi.org/10.3176/tr.2010.4.02> (дата звернення: 30.01.2025).
26. Langbauer L. Novels of everyday life: the series in English fiction, 1850–1930. Cornell University Press. Ithaca and London. 1990. 304 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=_iZmqoBCbuUC&printsec=frontcover&hl=uk&source=gbg_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (дата звернення: 17.01.2025).
27. Maffesoli M. The sociology of everyday life (epistemological elements). *Current Sociology*. Vol. 37. 1989. P. 1–16. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/001139289037001003> (дата звернення: 02.02.2025).
28. Popescu M. Imaging the Past: Cultural Memory in Dubravka Ugresic's The Museum of Unconditional Surrender. *Studies in the Novel. Unconditional Surrender*. 2007. № 39. P. 336–356. URL: https://www.dubravkaugresic.com/writings/wp-content/uploads/2016/07/Monica_Article_Studies_in_the_Novel.pdf (дата звернення: 29.01.2025).
29. Winter J. Sites of Memory and the Shadow of War. Cultural Memory: an International and Interdisciplinary Handbook / edited by Erll Astrid, Nunning Ansgar. Berlin : Walter de Gruyter GmbH & Co. 2008. pp. 61–76.

References:

1. Assman, A. (2014). Prostory spohadu: Formy ta transformatsii kul'turnoi pam'iaty [Spaces of Remembrance: Forms and Transformations of Cultural Memory]. Kyiv : Nika-Tsentr. 424. [in Ukrainian].
2. Brodel', F. (1995). Material'na tsyvilizatsiia, ekonomika i kapitalizm, XV–XVIII st. [Material Civilisation, Economy and Capitalism, Fifteenth–Eighteenth Centuries.]. *Struktury povsiakdennosti: mozhlyve i nemozhlyve*. Kyiv : Osnovy. 543. [in Ukrainian].

3. But's'ka, K. (2021). Muzeifikatsiia povsiakdennia: pobut iak prostir pam'iaty pro epokhu, scho pishla [Museification of Everyday Life: Everyday Life as a Space of Memory of a Bygone Era]. *Modern literary studies*, 18. 6–12. <https://doi.org/10.32589/2411-3883.18.2021.246709> [in Ukrainian].
4. Vanner, C. (2023). Tiahar mrii: Istoriia ta identychnist u postradianskii Ukraini [Burden of Dreams: History and Identity in Post-Soviet Ukraine]. Kyiv: Dukh i litera. 316. [in Ukrainian].
5. Hohokhiia, N. (2007). Yakisni metody doslidzhennia u vyvchenni radians'koi povsiakdennosti 1920–30 rr. [Qualitative Research Methods in the Study of Soviet Everyday Life in the 1920s and 30s.]. *Visnyk Luhans'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu im. T. H. Shevchenka*, 23. 109–114. [in Ukrainian].
6. Hrebeniuk, T. (2023). Spil'nyj bil', vijna j identychnist': natsional'na spetsyfika ukrains'koho literaturnoho metamodernizmu [Shared Pain, the War and Identity: Peculiarities of Ukrainian Literary Metamodernism]. *Suchasni literaturoznavchi studii*, 20. 30–58. <https://doi.org/10.32589/2411-3883.20.2023.293539> [in Ukrainian].
7. Dems'ka-Budzuliak, L. (2021). Literaturna reprezentatsiia strakhu u dyskursi povsiakdennosti radians'koi Ukrainy 1930-kh rokiv (na prykladi romanu "Strakh" Oleny Zvyhajnoi) [The Literary Representation of Fear in the Discourse of Everyday Life in Soviet Ukraine in the 1930s (on the Example of Olena Obychna's Fear)]. *Suchasni literaturoznavchi studii*, 18. 37–43. <https://doi.org/10.32589/2411-3883.18.2021.246823> [in Ukrainian].
8. Drakulich, S. (2019). Yak my perezhlyli komunizm i navit' smialysia [How we Survived Communism and Even Laughed]. Kyiv : Yakaboo Publishing. 208. [in Ukrainian].
9. Duda, N. (2015). Transformatsiia pobutovoi kul'tury v radians'kij povsiakdennosti [The transformation of household culture in Soviet everyday life]. *Istoriia radians'koi povsiakdennosti: na perekhresty dzherel* [The History of Soviet Everyday Life: at the Crossroads of Sources]. Vinnytsia : TOV "Nilan-LTD". 40–46. [in Ukrainian].
10. Zabuzhko, O. (2024). "Vartovi ruiny": misto dytynstva i mekhanika pys'ma. Knyzhkovyj Arsenal [The Guardians of the Ruins: The City of Childhood and the Mechanics of Writing. Book Arsenal]. Retrived from: <https://www.youtube.com/watch?v=6lYqIFqjAfo&t=3883s> [in Ukrainian].
11. Karpa, I. (2015). Z rosy, z vody i z kalabani [From Dew, from Water and from Puddle]. Knyzhkovyj Klub "Klub Simejnogo Dozvillia". 288. [in Ukrainian].
12. Kyrydon, A. (2016). Heterotopii pam'iaty: Teoretyko-metodolohichni problemy studij pam'iat' [Heterotopias of Memory: Theoretical and Methodological Problems of Memory Studies]. Kyiv : Nika-Tsentr. 320. [in Ukrainian].
13. Koliastruk, O. (2009). Povsiakdennist' iak ob'iekt istorychnoho doslidzhennia: okremi metodolohichni zauvazhennia [Everyday Life as an Object of Historical Research: Some Methodological Remarks]. *Literatura ta kul'tura Polissia*, 52. 187–195. [in Ukrainian].
14. Koliastruk, O. A. (2010). Povsiakdenne zhyttia intelihtentsii URSR u 1920 ti rr. suchasnyi teoretyko-metodolohichni ta istoriohrafichno-dzhereloznavchyj dyskurs [Everyday Life of the Intelligentsia of the Ukrainian SSR in the 1920s: a Contemporary Theoretical, Methodological, Historiographical and Source Studies Discourse]. Dys. dokt. ist. nauk. Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. Kyiv. 510. [in Ukrainian].
15. Kuriata, N. (2023). Dzvinika. Ukrainka, narodzhena v SRSR [Dzvinka. A Ukrainian born in the USSR]. Kyiv : Laboratoriia. 376. [in Ukrainian].
16. Nora, P. (2014). Teperishnie, natsiia, pamiat' [Present, Nation, Memory]. "Vydavnytstvo "KLIO". 272. [in Ukrainian].
17. Petrenko, T. (2023). Reviziia radians'koho spadku: roman Niny Kur'iaty "Dzvinka. Ukrainka, narodzhena v SRSR" [Revision of the Soviet Legacy: Nina Kuriata's Novel Dzvinka. A Ukrainian Woman Born in the USSR]. Retrived from: <https://chytomo.com/reviziia-radianskoho-spadku-roman-niny-kuriaty-dzvinka-ukrainka-narodzhena-v-srsr/> [in Ukrainian].
18. Polischuk, Ya. (2020). Poshuky Skhidnoi Yevropy: tini mynuloho, mirazhi majbutn'oho [Searching for Eastern Europe: Shadows of the past, mirages of the future]. Chernivtsi: Knyhy – XXI. 192. [in Ukrainian].
19. Tarnashyn's'ka, L. (2010). Fenomen povsiakdennia v strukturi budennoi svidomosti heroiv Valerii Shevchuka: filososfs'ko-literaturoznavchyj aspe [The Phenomenon of Everyday Life in the Structure of Valeriy Shevchuk's Characters' Everyday Consciousness: Philosophical and Literary Aspect]. *Volyn'-Zhytomyrschyna*. 20. 158–175. [in Ukrainian].

20. Udod, O. (2011). Istoriiia povsiakdennosti iak metodolohichna problema (pro aktual'nist' istorii povsiakdennosti) [The History of Everyday Life as a Methodological Problem (on the relevance of the history of everyday life)]. *Sums'kyj istorychnyj portal*. Retrived from: <https://history.sumy.ua/theoryofhistory/226> [in Ukrainian].

21. "Tse knyzhka pro identychnist' i shliakh" – Anastasiia Levkova pro roman "Dzvinka. Ukrainka, narodzhena v SRSR" ["This is a Book about Identity and the Path" – Anastasia Levkova about the Novel "Dzvinka. A Ukrainian Woman Born in the USSR"]. *Laboratoriia*. Retrived from: <https://laboratoria.pro/blog/tse-knyzhka-pro-identychnist-i-shlyah--anastasiya-levkova-pro-roman-dzvinka-ukrainka-narodzhena-v-srsr> [in Ukrainian].

22. Chyrkova, L. (2023). Heroinia ie dzerkalom suspil'stva: Nina Kuriata rozpovila pro roman "Dzvinka" [The Heroine is a Mirror of Society: Nina Kuryata Talks about her Novel "Dzvinka"]. *Suspil'ne. Kul'tura*. Retrived from: <https://suspilne.media/culture/622075-geroina-e-dzerkalom-suspilstva-nina-kurata-rozpovila-pro-roman-dzvinka/> [in Ukrainian].

23. Shlogel, K. (2018). Arkheolohiia komunizmu, abo Rosiia u 20 stolitti. Rekonstruktsiia kartyny [The Archaeology of Communism, or Russia in the Twentieth Century. Reconstruction of a painting]. Kyiv: Dukh i litera. 120. [in Ukrainian].

24. Shiuts, A, Lukman T. (2004). Struktury zhyttiesvitu [Structures of life]. Kyiv: Ukrainskyi Tsentr dukhovnoi kultury. 560. [in Ukrainian].

25. Hałas, E. (2010). Time and memory: a cultural perspective. *Trames* no.14, pp. 307–322. DOI: <https://doi.org/10.3176/tr.2010.4.02/> [in Poland].

26. Langbauer, L. (1999) *Novels of Everyday Life: the Series in English Fiction, 1850–1930*. Cornell University Press. Ithaca and London. 241. Retrived from: https://books.google.com.ua/books?id=_iZmqoBCbuUC&printsec=frontcover&hl=uk&source=gbg_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false [in English].

27. Maffesoli, M. (1987). The Sociology of Everyday Life (epistemological elements). *Current Sociology*. 37(1). 1–16. London: Sage. <https://doi.org/10.1177/001139289037001003> [in English].

28. Popescu, M. (2007). Imaging the Past: Cultural Memory in Dubravka Ugresic's The Museum of Unconditional Surrender. *Studies in the Novel. Unconditional Surrender*. 39. 336–356. [in English].

29. Winter, J. (2008). Sites of Memory and the Shadow of War. *Cultural Memory: an International and Interdisciplinary Handbook* / edited by Erll Astrid, Nunning Ansgar. 61–76. Berlin : Walter de Gruyter GmbH & Co. [in Germany].